

Sjelesorg i sjukepleien

Av stipendiat Tove Giske, Diakonissehjemmets høgskole

Tove.Giske@haraldsplass.no

Innleiing

Sjelesorg er ein viktig del av den kristne kirka sin diakon. All sjelesorg, veiledning og undervisning i sjelesorg bygger på Bibelen og på den kristne kirke si vedkjenning. Det er her sjelesorgen finn sin grunn og basis. Sjelesorg er samtale mellom sjelesørgeren og den som søker sjelesorg (konfidenten). I sjukepleien er inngangen og utgangen av ein sjelesorgssamtale ofte lite tydeleg. Samtalen kan vere mellom ein sjukepleiar og ein pasient, pårørende eller ein kollega. Rammene for ein sjelsorgssamtale i sjukepleien kan vere så mange. Det kan for eksempel vere ein stellesituasjon, at ein går runde med medisinar, at sjukepleiar og pasient/ pårørende har avtalt tid til samtale eller at ein "tilfeldig" møtast og at samtalen berre skjer.

Temaområda i sjelesorgen er like mangeartede som livet sjølv. Likevel

Tove Giske er autorisert sykepleier og har praksis fra medisinsk avdeling, Hospitalet Betanien i Bergen. Siden 1985 har hun arbeidet som høgskolelærer og sener lektor ved Diakonissehjemmets høgskole i Bergen. Hun tok cand. polit graden i sykepleievitenskap i 1992. Nå er hun stipendiat ved Diakonissehjemmets høgskole, avdeling for grunnutdanning i sykepleie mens hun arbeider med sin doktorgrad tilknyttet Seksjon for Sykepleievitenskap, Universitetet i Bergen. Fokus for doktorgradarbeidet er pasienter som er innlagt på sykehus til utredning og venter på å få en diagnose. Hun har hatt ulike verv i KFSS siden starten i 1982, som leder 1987 - 91 og som redaktør for medlemsbladet for KFSS fra 1996 ttd. Hun har vært med i NCFI Europakomiteen fra 1986 til 1994, derav 4 år som leder. Hun er nå med i NCFI International board og er Europa sin representant i Standing Committee.

kan vi dele det inn i tre hovedområder: mennesket sitt forhold og relasjon til seg sjølv, til sine medmenneske og til Gud. Utgangspunktet for samtalen er livet slik det er erfart på godt og vondt og med fokus på det som er viktig for personen her og no. Det kan for eksempel handle om behovet for å avklare forhold, bearbeide vonde og vanskeleg hendingar, å kome vidare i eige liv, i relasjon til andre menneske eller til Gud.

Sjelesorg har i norsk sjukepleie vore forstått som kristen sjelesorg. Den aktuelle livssituasjonen, som er samtalen sitt tema, vert av sjelesørgaren tolka innfor eit kristent virkelegheitssyn.

Samtalen er eit vågestykke

Når ein konfident kjem til sjelesorg hos ein sjelsørgar er konteksten klargjort. Det er satt av tid og rom for ein samtale. Om ikkje innhaldet i samtalen alltid er klart, så er rollane avklart; eit menneske kjem til eit anna for å få hjelp med personleg forhold. I sjukepleien er tid, rom og innhald for samtale om sjelesørgariske forhold ofte ikkje klargjort, og pasienten veit ikkje i kva grad han kan forvente å få dette av sjukepleiaren. For at slik avklaring skal skje, er samtalen ein nøkkel. Kari Martinsen (2002) skriv om samtalen i omsorgsyrka, og mykje av dette har

relevans for den sjelesørgariske samtalen. Samtalen er ein tre-ledda relasjon, sier Martinsen og bygger på Skjervheim. Det handler om meg,

om den andre og det vi samtaler om, som kan vere eit problem, eit spørsmål eller ei sak. Dersom eg ikkje engasjerer meg i det som opptek den andre blir samtalen ein to-ledda relasjon. Eg kan også objektivere pasienten ved å forholde meg til det han fortel meg kun som fakta. Objektivisering kan også vere å ikkje tillate at den andre han eigne meiningar og vurderingar av situasjonen. Om eg i samtalen framstår som den som er eksperten og veit best korleis pasienten har det, reduserast samtalen til ein to-ledda relasjon.

Løgstrup har også skreive om samtalsvanskeleg kunst og han trekker inn betydningen av å respektere den andre si "urørlighetssone".

"Urørlighetssona" er det som ligg innanfor grensa for det som andre ikkje har noko med, det handlar om mennesket sin integritet. Integriteten til pasienten handler om å respektere det som bør vere

urørt i pasienten sitt liv og som kan bli krenka dersom ikkje desse grensene vert respektert. Også sjukepleiaren har si "urørlighetssone" som pasienten må respektere. For ikkje å stivne til i livet treng vi bevegelsen mellom det å bevare identiteten vår og grensene "urørlighetssona" gir og åpenheit. Åpenheit og "urørlighetssona" held kvarandre oppe og det er motsatsen mellom dei som hindrar at livet stivner i forenklingar.

Samtalen er eit vågestykke. Det krevast mot i samtalen for å møte kvarandre åpent og vise noko av dei sårbare sidene av livet. "Å lytte til hverandre sine grunner fordrer åpenhet og nærvær der en våger seg frem mot hverandre ut fra det å ville den andre vel", seier Martinsen (2002:19). Samtalen handler om å våge og å ta valget om å la seg engasjere i ein annan sin eksistens. Dette møtet kan bli møtt med åpenheit hos den andre der ein blir tatt på alvor og kjenner at integriteten blir tatt vare på og verna. Men den som våger seg fram kan også bli møtt med avvisning og bli krenka. Dette er risikoen vi som menneske er utlevert til. Derfor vert det etiske i samtalen viktig. Den etiske samtalen mellom sjukepleiar og pasient kviler på gjensidig tillit og ei erkjenning av at vi er sårbart utlevert til kvarandre. Når eg som sjukepleiar vil den andre vel er eg innstilt i forholdet til pasienten sine svar og eg er villeg til å lytte meg fram til grunnane pasienten har for samtalen og til å forstå det som står på spel i samtalen.

Samtalen utfordrar sjukepleiaren til å

- våge møtet
- vere tolmådige og av og til til å vere langsomme
- til å vere oppmerksom og til å høre etter
- la den andre komme til orde

- møte den andre sine svar med oppriktige spørsmål og våge å spørre om det vi ikkje forstår

På denne måten kan pasienten kanskje få rom og tid til å gå fram og tilbake i sine egne erfaringar slik at ein vanskeleg eller fastlåst situasjon kan bli sett på frå ein ny vinkel.

Konkrete råd til samtalen

Vær varsom-plakaten for veiledarar kan gi enda meir konkrete råd til korleis sjukepleiaren kan samtale med pasienten. Å fylgje desse råda krev ei viss personleg modning og tryggleik. Å vurdere seg sjølv i forhold til desse seks punkta kan vere til hjelp i eiga sjølv-utvikling.

1) **Konsentrer deg.** Prøv å forstå kva den andre seier i staden for å tenke febrilsk på kva du skal seie eller svare. Dersom du vert mint om eit bibelvers, ikkje bli panisk i Bibelen for å finne det. Det kan du gjere etterpå.

2) Trekk ingen konklusjonar.

Ikkje ver sikker på at du har forstått kva saka handler om. Spør gjerne om du har forstått ting riktig. Still gjerne oppklarande spørsmål.

3) **Unngå å gi råd.** Spør i staden: Kva trur du sjølv er lurt å gjere no? Kva trur du er årsaka til problemet? Ofte kjenner du deg igjen i problemstillingar, men unngå å ause ut om dine egne erfaringar midt i ein samtale. Råd som har fungert for deg, treng ikkje å fungere for andre. Det er viktigare med forståing enn med forklaring.

4) **Vær varsom.** Prøv aldri å provosere eller presse på at den andre fortel meir enn han vil. Du har ingen rett til å gripe fatt i det dei sjølve ikkje orker å gripe tak i. Konsentrer deg i staden om det dei ber om hjelp for.

5) **Nysgjerrighet.** Spør aldri for å tilfredsstille eiga nysgjerrighet

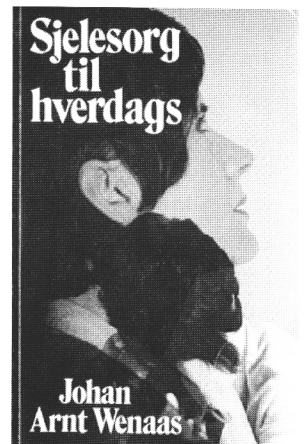
6) **Vær oppmuntrande.** Vær raus med oppmuntring og bekreftelser.

Sjelesorg i sjelesorgslitteraturen

I Norge har vi hatt mange prestar som har skreive om sjelesorg for sjukepleiarar og anna helsepersonell. I fortsetjinga vert det kort presentert kva fem av desse forfattarane har skreive om sjelesorgen sin grunn og innhald, kven som kan utføre sjelesorg og kva middel sjelesorgen kan bruke i tillegg til samtalen. Bøkene er satt opp i kronologisk rekkefølge.

Wenaas J.A. (1982) Sjelesorg til hverdags. Oslo: Luther Forlag.

La oss først finne noen kjennetegn på sjelesorg. For selv om sjelesorg kan arte seg uendelig forskjellig – så er nå

allikevel ikke alle slags samtaler sjelesørgeriske. Det første er at ordet sjelesorg hører hjemme i en kristen sammenheng. Det vil si at sjelesorg har med Gud å gjøre – på en eller annen måte. ... Betyr det at begge må være kristne for at det skal kalles en sjelesørgerisk samtale? Nei, det gjør det ikke. Men normalt kan vi godt si at den ene – som spiller sjelesørgerens rolle – må være kristen. Jeg sier med vilje "normalt", for det hender at Gud bruker mennesker som selv ikke bekjenner troen – som sine budbærere. Vi kan for eksempel tenke på dem som arbeider i helsesektoren – med syke og gamle. En ikke kristen sykepleier kan godt lese fra Bibelen, eller synge et salmevers og be Fadervår for en syk, som trenger det – og på den måten formidle stor velsignelse. For Guds ord står på egne ben. .. Det normale er – særlig

når det kommer til en samtale – at en selv må ha del i den kristne tro for å være en sjelesørger. For det andre har sjelesorgen som kjennetegn at den spør etter sjelen. Hva betyr det? Her er det lett å trå feil – for vi vet jo liksom bare sånn måtelig hva vi mener med ordet sjel. ... Sjelen er ikke “noe” i oss eller en åndelig “ting”. Sjelen er vår prson, vårt “jeg”. Det høytidelige ordet sjel betyr at “jeg” og “du” også står i et bevisst forhold til Gud. I den gamle bibeloversettelsen stod det i 1. Mos. 2,7 – “og mennesket ble til en levende sjel.” Det stod ikke: - *fikk en levende sjel* – som om sjelen skulle være en “ting”, noe mystisk noe inne i oss. ... –Hvorfor er det ingen som spør etter min sjel? Klager salmedikteren i Salme 142,5. Det betyr altså: Hvorfor er det ingen som spør etter meg? Med andre ord: Sjelesorgen har omsorg for personer, medmennesker, individer. Og deres forhold til Gud ligger innbefattet i dette. ...

Et tredje kjennetegn på sjelesorg er samtale personlig. Det er et menneske som uttrykker noe om sin spesielle livssituasjon til et annet. En slik samtale kan gjerne begynne på det upersonlige, generelle plan. Det som avgjør om det blir sjelesorg er om samtalen går over fra å være upersonlig og generell – til å bli personlig og “spesiell”. (s. 26 – 29)

Sørensen T.J (1983) Det firfoldige menneske. Et personlighetsspeil til sjelesørgerisk bruk. Oslo: Luther Forlag.

Vi har prøvd å si noe komprimert om hva sjelesorg er, gjennom bl.a. følgende utsagn: “Sjelesorg er å gå et stykke av

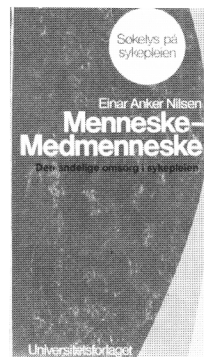
Guds vei med et helt og konkret medmenneske for å muliggjøre og gi tro, håp og kjærlighet”. Denne definisjonen trenger utfyllende forklaringer i mange retninger, men i denne sammenhengen skulle følgende tankerekke være innlysende nok: Hvis vi skal gå et stykke av Guds vei med en medvandrer som er hel. (1. Tess. 5,23; Hebr. 4,12) – ikke bare en åndelig skapning – og et menneske som er konkret i sin egenart (Rom. 14,12; 1. Kor. 12, 4ff) – ikke bare et klisjebilde av mennesker vi har møtt – da kommer vi ikke utenom adskillig menneskekunnskap (s. 15-16).

Han går videre i boka inn på tre hovedkilder til menneskekunnskap: Sjelesørgeren som person, Bibelen og psykodisiplinene.

Nilsen E.A (1984) Menneske – medmenneske. Oslo: Universitetsforlaget.

Sjelesorgen arbeider fortrinnsvis med livssyns- og livsholdningsproblematikk selv om intet menneskelig burde være den fremmed.

Sjelesorgen tar opp problemer som har med min relasjon til meg selv, mitt medmenneske og min Gud å gjøre. Det er naturlig at disse relasjonen kommer i en viss rekkefølge. Forholdet til Gud er det viktigste, derfor søker den kristne sjelesorgen å bringe konfidenten (den som søker hjelp i sjelesorgen) til et møte med Gud. Men dette henger i høy grad sammen med den relasjon som jeg inntar til mitt medmenneske. Her er det et tosidig forhold som vi ikke kan løse fra hverandre (s. 75). Det som karakteriserer sjelesorgen er at den har med Gud å gjøre og

med mennesker under spesielle forutsetninger. En ser på mennesket “sub specie aeternitatis” – under evighetens synsvinkel. Det betyr at sjelesorgen har en basis som er forskjellig fra andre former for psykoterapi. Det en går utifra i sjelesorgen, er at Gud er der og at han virke med sin Ånd når mennesker er i sjelesørgerisk samtale med hverandre. I psykoterapi kan vi snakke om at det finner sted en menneskelig dynamikk. I sjelesorgen kommer det inn et nytt moment. Det har noe med guddommelig dynamikk å gjøre. En dypere og inderligere prosess settes i gang i sjelesorgen (s. 77). Sjelesorgens mål er å bringe konfidenten til en konfrontasjon med Gud og finne frem til et godt forhold til han. Det mener sjelesorgen er det viktigste. Om et menneske kommer i forhold til Gud, vil det være lettere å komme i et godt forhold til seg selv og til andre mennesker. ...

Sjelesorgens midler er dels egne og dels de som er felles med andre psykoterapiformer. Sjelesorgens egne midler kan vi lese om i Ap.Gj. 1,2,42 og 1. Joh. 1,9. Disse er: Guds ord (Bibelen), kirken, sakramentene, bønn, bekjennelse og avløsning, som betyr at presten tilsier syndenes forlatelse (s. 78).

Elstad G. (1989). Hjelp til hjelp. Veiledning i sjelesorg og hverdagspsykologi. Oslo: Lunde Forlag.

Sjelesorgen må først og fremst sikte mot sjelens frelse. Det at vi har det godt i dette livet må aldri få bli det viktigste. Det viktigste er at vi har del i det evige livet.

Likevel må ikke dette understrekes så sterkt at noen får inntrykk av at alt som går ut over dette, blir uvesentlig. Bibelen gir ikke bare veiledning om hvordan vi skal få et rett forhold til Gud. Den veileder oss både når det gjelder forholdet til Gud, vår neste, skaperverket og oss selv. Sjelesorgen skal gi hjelp til å

leve rett og godt i alle disse relasjonene.

Var den første definisjonen av sjelesorg litt snever, har vi endt opp med en ganske vid. Faren ved en vid definisjon er at den kan brukes slik at nesten hva som helst kan få betegnelsen "sjelesorg". Da er vi ille ute. På den andre side er livet så mangfoldig og komplisert at vi er nødt til å ha en definisjon som ikke er for snever.

En vid definisjon finner vi også hos Storset: "Sjelesorg er den allsidige betjening av mennesker på Guds vegne og i Jesu navn ved de midler kirkens herre har gitt oss for at Guds vilje kan realiseres i og gjennom mennesker her og hisst." ... I denne boken skal vi imidlertid konsentrere oss om en sjelesorg som gis gjennom personlige samtaler på tomannshånd. Det er denne siste formen for sjelesorg de fleste i dag forbinder med "sjelesorg". (s. 11-12)

Okkenhaug B. (2002) Når jeg ser ditt ansikt. Innføring i kristen sjelesorg. Oslo: Verbum.

Mye av sjelesorgen opp gjennom historien har vært opptatt av å forklare Guds ord for det enkelte menneske. I dag tar sjelesorgen langt oftere utgangspunkt i det enkelte menneskets livserfaring og leder derfra mot normen, Guds ord. Fra å være opptatt av forklaringer og løsninger, retter vi nå blikket mer mot den tolkende (hermeneutiske) prosess. Den enkelte sjelesørger blir en medvandrer som i sin person representerer evangeliet. Jesu vandring med disiplene på vei til Emmaus blir et mye brukt bilde på den sjelesørgerske relasjon. Vi trenger en sjelesorg som tar både budskap, konfident og kontekst på alvor. Bibelen forteller oss ikke alt om hvordan vi kan drive sjelesorg. Den gir viktige tema, men utfra en bibelsk tenkning om mennesket og menneskets vilkår i verden, utfordres vi til å ta i bruk all den

kunnskap som kan tjene faget og våre medmennesker.

I den kerygmatiske sjelesorgen som Thurneysen representerte, var kristologien sentral. Det vil den være i sunn, evangelisk sjelesorg. Samtidig må sjelesorgen være opptatt av mennesket både som skapt, frelst og holdt oppe ved Guds hellige Ånd. Det betyr at sjelesorgen må balansere i forhold til budskapet i alle de tre trosartiklene. Derfor tar jeg til orde for en sjelesorg som er kaldt "trinitarisk". ... Skal vi ta vår egen tid på alvor, kan vi ikke se bort fra dominerende holdninger i den. ... Kirken er ikke lenger alene å livssynsmarkede. Etter min mening har vi neppe noe annet alternativ i dag enn å starte der det enkelte menneske er og vise vei til evangeliet fra deres eget utgangspunkt. Kirkegaards uttalelse om dette er nærmest blitt klassisk og siteres ofte i sjelesorgfaglig litteratur:

"At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremst maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der. Dette er Hemmeligheten i al Hjælpekunst"

Kierkegaard 1859/1970:34

Utgangspunktet er altså det enkelte menneskets erfaring. Sjelesorgen er induktiv. Men dersom den ikke knytter en forbindelse fra erfaring til teologi, forblir samtalen immanent, til stede i denne virkelighet, men uten mulighet for å finne Gud, den hellige. Dersom en på den annen side ikke er opptatt av menneskelige livsvilkår, kan teologien være dogmatisk og rett, men møter ikke mennesket der mennesket er. Dermed forfeiler den sin mulighet til å formidle evangeliet inn i menneskets situasjon. (s. 36 – 37).

Avslutning

Sjukepleiaren kan vere sjelsørgarar i dei små samtalanene og nokre ganger

går ho saman med ein pasient i lengre prosessar. Utfordringa vår som kristne sjukepleiarar er å kjøpe den laglege tid og å vere var for dei menneska vi møter.

Den som er trygg i si eiga tru kan lettare høyre på og gå saman med menneske som er undervegs med si tru eller som har andre livssyn enn det kristne.

Til slutt i denne artikkel utfordrar eg lesaren til å reflektere over desse spørsmåla:

➤ **Kva forstår du med kristen sjelesorg?**

➤ **Kva er viktig kunnskap, haldning og ferdigheiter for deg som sjelesørgar?**

➤ **Kva tema tenker du høyrer med i sjelesorgen, og kva har du erfaring med?**

Kva middel har vi til bruk i sjelesorgen, og kva er forholdet ditt til dei?

Litteratur:

Elstad G. (1989). Hjelp til hjelp. Veiledning i sjelesorg og hverdagspsykologi. Oslo: Lunde Forlag.

Martinsen K. (2002) Samtalen, kommunikasjonen og sakligheten i omsorgsyrkene. Omsorg nr. 1; 14 – 22

Nilsen E.A (1984) Menneske – medmenneske. Oslo: Universitetsforlaget.

Okkenhaug B. (2002) Når jeg ser ditt ansikt. Innføring i kristen sjelesorg. Oslo: Verbum.

Skott C. (2001) Caring Narratives and the Strategy of Presence: narrative Communication in Nursing Practice and research. Nursing Science Quarterly, 14(3); 249 – 254.

Sørensen T.J (1983) Det firfoldige menneske. Et personlighetsspeil til sjelesørgersk bruk. Oslo: Luther Forlag.

Wenaas J.A. (1982) Sjelesorg til hverdags. Oslo: Luther Forlag.

Nettverksressurser:

Institutt for sjelesorg, Modum bad: <http://www.sjelesorg.no>

Sjelesorgssenteret Haraldsplass, Bergen Diakonissehjem: <http://www.diaconissehjemmet.no> og gå inn på Sjelesorgssenteret.

Veilederens Vær varsom plakat (<http://nmu.no/kanal/tekstarkiv/ungdom/ore.htm>)